

Založení Moskvy

Při západní hranici Suzdalského knížectví, skryta v hlubokých lesích na břehu řeky Moskvy, již dali jméno původní obyvatelé těchto pustin, Finové (va - znamená ve finštině vodu), stávala ve 12. století osada Kučkovo. Tato osada, či spíše zemědělský dvorec bojarina Kučky, stála na cestě z ruského severovýchodu do původního území Kyjevské Rusi. V té době - i po řadu století později - cestoval velmož nebo kníže se svou družinou při dlouhých cestách zpravidla od noclehu k noclehu. Vzdálenost mezi jednotlivými místy odpovídala zhruba tomu, co dokázala za den urazit knížecí družina i se svými vozy. Bylo to asi 60 km. V polovině 12. století bylo Kučkovo, jemuž se někdy v té době začalo říkat Moskva, pro suzdalského knížete takovým místem noclehu a bylo zřejmě k příjezdům knížete také vybaveno.

A právě sem pozval roku 1147 tehdejší suzdalský kníže Jiří Dolgorukij svého spojence knížete novgorodsko-severského Svjatoslava na setkání: „Přijď ke mně, bratře, do Moskvy.“ Je to první písemná zpráva o Moskvě. V roce 1156 ji dal Jiří, tehdy již velký kníže, pro větší bezpečí obehnat valem a palisádou („založil hrad Moskvu“). Trvale se však usazují knížata v Moskvě až téměř o století později. Prvním z nich - a zakladatelem dynastie moskevských knížat - se stal mladší syn Alexandra Něvského, Daniel Moskevský (# 1303).

Při zmínce o počátcích velikého města je třeba povědět i to, že původní Kučkovo-Moskva se lišilo od mnoha osídlených míst severovýchodní Rusi tím, že se zde sbíhaly tři zemské cesty. Ve 12. století ležela však tato křižovatka cest ještě při západní hranici suzdalského knížectví. Její čas měl přijít tehdy, kdy se moc vladimirsko-suzdalských velkých knížat rozšířila na západ a Moskva se ocitla v centru rozsáhlého knížectví. V polovině 12. století, kdy se objevuje první zpráva o bojarském dvorci Kučkovu na řece Moskvě ztraceném kdesi v lesích severovýchodní Rusi byla Kyjevská Rus již rozdrobena na řadu vzájemně soupeřících a s každou další generací dále se štěpících úředních knížectví. Autorita velkého kyjevského knížete byla uznávána jen potud, pokud si ji mohl vynutit svou mocí. Ta však trvale slábla.

Na severovýchodě Kyjevské Rusi naopak sílilo knížectví vladimirsko-suzdalské, jehož - původně pohraniční - osadou bylo právě Kučkovo-Moskva. Vzestup moci vladimirského knížete, který úspěšně soupeřil s autoritou kyjevských velkých knížat, byl dán především vnitřní migrací, která zejména v 11. a 12. století směřovala z oblasti středního Dněpru na Volyň, do Haliče a na severovýchod, k hornímu toku Volhy.

Víme již, že tato migrace obyvatel měla velmi prostý a racionální důvod: prchali před vpády Polovců (Kumánů), kteří pustošili jejich sídla a nezdávka pronikli až ke Kyjevu. Tak se postupně přesouvalo těžiště velkoknížecí moci z Kyjeva na severovýchod Rusi.

Posledním úderem, jímž se uzavírá historie rozpadající se Kyjevské Rusi, byl vpád Tatarů v letech 1237-1242. Autorita i moc velkých knížat se posunuje na severovýchod Rusi, kde se - již před tatarským vpádem - v tverském a vladimírsko-suzdalském knížectví vytvořila nová centra. Historie zániku Kyjevské Rusi je tedy historií přesunu lidu i knížecí moci ze středního Podněpří k hornímu toku Volhy, od Kyjeva k Moskvě. Neboť ta se stala v průběhu 13.-14. století přirozeným centrem ruského severovýchodu. Do ní se z Tveru, Vladimíru a Suzdalu - hlavních pretendentů na dědictví kdysi mocného Kyjeva - postupně soustřeďuje moc ruských velkých knížat.

Vzestup Moskvy jako nového centra Rusi nebyl však jen důsledkem vnitřní migrace a příhodné geografické polohy. Byl i jedním z důsledků tatarského vpádu.

Horda již od konce 13. století ocenila výhody ovládnutí dobytých území a vybírání daní prostřednictvím místních vládců. Ti zaručovali tatarským chánům trvalý příliv stříbra a darů, zatímco baskakové, tatarští výběřčí daní, naráželi na odpor všude, kam přišli.

Z ruských údělných vládců se při výběru tatarské daně trvale a nejlépe osvědčovala moskevská knížata, která se ve 13.-14. století postupně stala hlavními výběřčími daní pro Hordu. Řečeno zkratkou N. Karamzina - „za svoji velikost vděčí Moskva chánům“. Chceme-li lépe porozumět této charakteristice musíme vědět, že ruská knížata mohla držet své úděly jen se souhlasem Hordy a musela se proto ucházet v Saraji u tatarského chána o jarlyk na svoje knížectví.

Chánský jarlyk ovšem nebyl zadarmo a nejdražší byl ovšem titul velkého knížete, který ze všech zájemců získal ten, kdo zaplatil nejvíce. A tím byl zpravidla moskevský kníže. Prvním z moskevských knížat, který dosáhl jarlyku na titul velkého knížete, byl Ivan Danilovič, řečený Kalita (1328-1340). Podivná přezdívka tohoto knížete (kalita - měšec) nebyla odvozena od jeho pověstné spořivosti až skrblictví, ale od toho, že prý nosil vždy při sobě měšec, z něhož rozdával milodary chudině.

Jistě to však byl jen zlomek toho, co jako výběřčí tatarské daně z ruských zemí soustředil. Svou službou a častými cestami k chánovi - vždy obtížen stříbrem a dary - dosáhl toho, že ustaly nájezdy tatarských výběřčí a Moskva se po čtyři desetiletí těšila spořádané vládě („od té chvíle nastal velký klid,“ jak si zapsal letopisec). Kalita připojil ke svému knížectví část rostovského údělu a dosáhl toho, že se v Moskvě trvale usídlil i metropolita pravoslavné církve. Moskva tím významně posílila své postavení mezi ostatními městy severovýchodní Rusi.

Své město dal Kalita obehnat dubovou stěnou (1339) a obnovil Kremnik- -Kremľ, vnitřní pevnost, již se tehdy říkalo Dětince. Snad proto, že v tomto bezpečném místě žily knížecí děti.

Kalitův nástupce, kníže Simeon řečený Hrdý (1340-1353) šel ve šlépějích svého předchůdce. Také získal v Hordě jarlyk na titul velkého knížete, protože dokázal zaplatit nejvíce. Byl prvním moskevským knížetem, který používá již titul „velký kníže vsí Rusi“.

Chceme-li zkrátce postihnout historii vzestupu Moskvy, pak lze říci, že zatímco moskevská knížata koupí, dohodou či prostě zábořem „sbírala ruské země“ a soustřeďovala stále větší moc a bohatství, tatarská Horda se začala zmítat ve vnitřních zápasech. Nakonec však i v Saraji pochopili, že rostoucí moc moskevských knížat může být pro Hordu nebezpečná, a proto se někteří chánové snažili ji oslabit. Ale bylo již pozdě. Když v roce 1364 chán Azis dal jarlyk na velké knížectví suzdalskému knížeti Dimitriji, dal tento do Moskvy vědět, že chánův jarlyk nepřijímá a chce zůstat s moskevským knížetem v přátelství. Jistě věděl, co činí. Moc moskevského knížete byla blízka a chán Azis daleko. Suzdalský Dimitrij se místo nebezpečné snahy o získání titulu velkého knížete s moskevským knížetem raději sblížil (provdal za něho svoji dceru).

Výraznou osobností mezi moskevskými velkými knížaty 14. století byl Dimitrij Ivanovič, řečený Donský (1363-1389). V jeho době již většina údělných knížat severovýchodní Rusi nevládne ve svých údělech dědičně, ale jako vazalové velkých moskevských knížat. V té době také dochází k významnému posunu tím, že údělná knížata již při svých sporech nejezdí do Saraje k chánovi, aby je rozsoudil, ale do Moskvy.

Spolu s mocí, bohatstvím a autoritou moskevských knížat rostlo i jejich sebevědomí. Stále tíživěji pociťovali svoji závislost na Hordě. V době Dimitrije Donského, který sám ještě získal jarlyk na veliké knížectví od tatarského vládce Mamaje (1371), dochází již k řadě otevřených střetnutí s Tatary. V roce 1376 táhlo moskevské vojsko na Volžské Bulharsko, jeden z chanátů tatarské Hordy, a v roce 1378 se Rusové vítězně utkali s Tatary na řece Voži. Bylo to první ruské vítězství nad Tatary od roku 1223.

V roce 1380 soustředil kníže Dimitrij do té doby nevídané vojsko, čítající přes 150 000 mužů, a vytáhl proti Tatarům. Jejich velitel Mamaj čekal za Donem na svého spojence litevského velkoknížete Jagella, avšak ten se opozdil. Proto se postavil na Kulikově poli u Donu (7. září 1380) ruskému vojsku bez něho. Podle dobových zpráv se rozpoutala bitva na šíři deseti verst a padlo v ní celkem na 200 000 mužů. Je to zřejmě nadsázka letopisce, ale o urputnosti tohoto střetnutí jistě nelze pochybovat. Mamaj byl poražen a Jagello, který se blížil (byl v době bitvy asi 30-40 verst daleko), se po zprávě o tatarském neúspěchu obrátil zpátky do Litvy. Spěchal tak, že se ho Rusům nepodařilo dostihnout.

Kníže Dimitrij, nyní již (podle tohoto vítězství) Donský, dosáhl sice velkého úspěchu, ale Horda měla stále ještě mnohem větší sílu než Moskva. Její závislost na chánech byla sice bitvou na Kulikově poli otřesena, ale ne zlomena. Sám Dimitrij Donský dál platil tatarskou daň. Trvalo pak ještě celé století, než se Moskevské Rusi podařilo vymanit se z tatarské nadvlády.